

Bölüm 4

Yargı Örgütü

öğrenme çıktıları

1

Adlî Yargı

- 1 Adlî yargıyı ve bu yargı kolu içinde görev alan mahkemeleri açıklayabilme

2

İdarî Yargı

- 2 İdarî yargıyı ve bu yargı kolu içinde görev alan mahkemeleri açıklayabilme

3

Anayasa Yargısı

- 3 Anayasa Yargısını ve bu yargı kolu içinde görev alan mahkemeleri açıklayabilme

4

Diğer Yargı Kolları

- 4 Diğer yargı kolları içinde görev alan mahkemeleri açıklayabilme

5

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yargısı

- 5 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yapısını ve işleyişini açıklayabilme

Anahtar Sözcükler: • Yargı Kolu • Adlî Yargı • Danıştay • Hukuk Mahkemeleri • Ceza Mahkemeleri • Anayasa Mahkemesi • Yargıtay • İdarî Yargı

GİRİŞ

Daha önceki bölümlerde açıklandığı üzere, Türk Hukukunda Kıta Avrupası Hukuk Sistemi-ne paralel biçimde, özel hukuk ve kamu hukuku ayrımı yapılmaktadır. Bu başlıklar altında ise medeni hukuk, borçlar hukuku, ticaret hukuku, ceza hukuku, idare hukuku, Anayasa hukuku gibi hukukun birçok dalı yer almaktadır. Hangi hukuk dalında olursa olsun, Türk Hukuku bakımından hukuk kurallarının temel özelliği, kural olarak genel ve soyut olmalarıdır. Genel ve soyut hukuk kuralları, toplumsal düzenin kurulabilmesi ve korunabilmesi için, kişilere bir takım haklar ve yetkiler bahşetmekte, bununla birlikte diğer yandan da bazı ödevler yüklemektedir.

Kişilerin hukuk düzeni tarafından korunan hak ve menfaatlerinin ihlal edilmesi veya ihlal edilmesi tehlikesinin var olması halinde, bozulan toplumsal düzenin yeniden kurulabilmesi ve kişiler arasındaki menfaat dengesinin sağlanabilmesi için, hukuk kurallarının emrettiği yaptırımların devletin yetkili organları tarafından tespit edilmesi ve uygulanması gerekir. Zira devletin yasama ve yürütme gücü yanında diğer bir işlevi de yargıdır. Örneğin, suç işleyen birinin cezalandırılması veya özel hukuk sözleşmesinden doğan yükümlülüklerini ihlal eden tarafın zarar gören diğer tarafa tazminat ödemesi ya da hakkında idare (yürütme) tarafından hukuka aykırı idarî işlem yapılan bir kişinin talebi üzerine, söz konusu idarî işlemin iptal edilmesi gibi yaptırımlara ancak yargı organları tarafından karar verilebilir ve bu yaptırımlar kişiler istemese dahi devletin yetkili organları tarafından zorla yerine getirilir.

Geniş anlamıyla yargı, genel olarak yargı teşkilatını ve yargı organları tarafından yerine getirilen tüm işleri kapsar. Bağımsız ve tarafsız mahkemelerce somut bir hukuki uyuşmazlığın veya hak ihlalinin çözülmesi amacıyla, genel ve soyut nitelikteki hukuk kurallarının, çeşitli yargılama usûllerinin uygulanması suretiyle somut olaylara uygulanması ise dar anlamda “yargı” kavramı ile ifade edilir.

Uyuşmazlıkların ortaya çıktıkları hukuk dallarının ve uyuşmazlıklara uygulanacak hukuk kurallarının farklı olması, bu uyuşmazlıkların çözümünde uygulanacak usûlî yöntemlerin de farklı olması sonucunu doğurmuştur. Yargı organlarıncaya daha etkin hukuki korunma sağlanabilmesi bakımından, uyuşmazlıkların niteliğine, düzenlendikleri hukuk dalına, uyuşmazlıkları çözmekle görevli mahke-

melere ve bu mahkemelerde uygulanan yargılama usûllerine göre, “yargı örgütü” farklı “yargı kollarına” ayrılmıştır.

Türk Hukukundaki yargı kolları adli yargı, idarî yargı, Anayasa yargısı, mali yargı ve uyuşmazlık yargısından oluşmaktadır. Bu yargı kolları arasında astlık üstlük ilişkisi bulunmamaktadır. Her yargı kolu, kural olarak, ayrı bir mahkeme örgütlenmesine sahip olup; bir yargı kolundaki görevli mahkemeler, kendi yargı kollarına giren dava ve işler hakkında nihai ve kesin karar verme yetkisine sahiptirler.

ADLÎ YARGI

Adlî yargı, genel ve olağan yargı koludur, zira diğer yargı kollarının görev alanına girmeyen tüm dava ve yargısal işler adlî yargıda çözülür. Adlî yargı kolunda, ilk derece mahkemeleri, bölge adliye mahkemeleri ve Yargıtay olmak üzere üç dereceli bir yargılama sistemi kabul edilmiştir.

Adlî yargı ilk derece mahkemeleri ile bölge adliye mahkemelerinin kuruluş, görev ve yetkileri, 5235 sayılı *Adlî Yargı İlk Derece Mahkemeleri İle Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanunla* (bundan sonraki açıklamalarda kısaca “Adlî Yargı Teşkilat Kanunu” olarak ifade edilecektir) düzenlenmiştir (5235 s.K. m. 1). Kanunun geçici 2. maddesinde, Adalet Bakanlığınca, Kanunun yürürlüğe girdiği 1 Haziran 2005 tarihinden itibaren en geç iki yıl içinde, bölge adliye mahkemelerinin kurulması ve kuruluşlarının, yargı çevrelerinin ve göreve başlayacakları tarihin Resmî Gazete’de ilân edilmesi öngörülmüştür. Adalet Bakanlığı 1 Haziran 2007 tarihinde Kanun hükmünün gereğini yerine getirebilmek adına, dokuz ayrı bölgede, bölge adliye mahkemesi kurulmasına karar vermiş ve bu mahkemelerin kuruluşları ile yargı çevreleri Resmî Gazete’de ilân edilmiştir. Daha sonra 13.06.2011 tarihli Adalet Bakanlığı kararıyla, ek olarak altı yere daha bölge adliye mahkemesi kurulması kabul edilmiş ve sayıları toplamda on beşe çıkan bölge adliye mahkemelerinin yargı çevreleri yeniden belirlenmiş; ayrıca tüm bölge adliye mahkemelerinin Cumhuriyet Başsavcıları atanmıştır. Ancak, Hakimler ve Savcılar Kurulunun 29.2.2016 tarihli kararıyla, bölge adliye mahkemeleri ilk etapta yedi yerde faaliyete geçirilmiş, daha sonra 3.8.2017 tarihli Hakimler ve Savcılar Kurulu Kararıyla bazı yer bölge adliye mahkemelerinin yargı alanları yeniden belirlenmiştir. Buna göre

bölge adliye mahkemeleri Adana, Antalya, Ankara, Bursa, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Samsun illerinde faaliyete başlamış ve yargı çevreleri yeniden belirlenmiştir. Bölge adliye mahkemeleri 15 Temmuz 2016 tarihinde tüm yurttan göreve başlamıştır. Bölge adliye mahkemelerinin göreve başlamasıyla birlikte, adli yargı kolundaki üç dereceli mahkeme sistemi aşağıdaki şekilde oluşmaktadır:

- Kişiler arasında doğan uyuşmazlık hakkında yargılama yapma ve uyuşmazlığı çözmeye yönelik olarak davanın esası hakkında karar vermekle görevli *ilk derece mahkemeleri*,
- İlk derece mahkemesi kararlarının istinaf incelemesini yapmakla görevli ikinci derece *bölge adliye mahkemeleri*,
- Bölge adliye mahkemesi ve bazı hallerde ilk derece mahkemesi kararlarının temyiz incelemesini yapmakla görevli *Yargıtay*.

✓ İstinaf

İlk derece mahkemelerince verilen kararların bölge adliye mahkemeleri tarafından olgu ve hukuk yönünden incelenmesi (denetlenmesi) suretiyle düzeltilmesi, iyileştirilmesi veya iptal edilmesi amacına yönelik bir kanun yoludur.

✓ Yargı Çevresi

Bir mahkemenin yargı yetkisinin sınırlarını belirleyen idarî ve coğrafi çevredir. Hukuk ve ceza mahkemelerinin yargı çevresi, kural olarak, bulundukları il merkezi ve ilçeler ile bunlara adli yönden bağlanan ilçelerin idarî sınırlarıdır.

İlk Derece Mahkemeleri

Adli Yargı Teşkilat Kanununa göre, adli yargı ilk derece mahkemeleri, hukuk ve ceza mahkemeleridir.

Hukuk Mahkemeleri

Hukuk mahkemeleri, özel hukuk alanında ortaya çıkan uyuşmazlıkların (örneğin boşanma, tazminat, alacak davası vb.) çözüldüğü ve karara bağlandığı adli yargı ilk derece mahkemeleridir. Hukuk mahkemeleri, genel ve özel mahkemeler olarak iki gruba ayrılabilir. Genel mahkemeler, bakacakları dava ve işler belli kişi ya da uyuşmazlık türlerine göre sınırlandırılmamış olan ve özel mahkemelerin görevine girmeyen bütün uyuşmazlıkları çözmekle görevli mahkemelerdir. Bu bağlamda sulh hukuk ve asliye hukuk mahkemeleri genel mahkemelerdir.

Sulh hukuk ve asliye hukuk mahkemeleri tek hâkimlidir (5235 s.K. m. 5, II). Özel kanunlarla kurulan diğer ilk derece mahkemelerinin kuruluşu hakkında ise özel hükümler bulunmaktadır.

Hukuk mahkemeleri her il merkezi ile bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu dikkate alınarak belirli ilçelerde kurulur. Bu mahkemeler kuruldukları il ve ilçenin adı ile anılır (ör. Eskişehir Asliye Hukuk Mahkemesi veya Mihalıççık Sulh Hukuk Mahkemesi). Mahkemelerin yargı çevresi bulundukları il veya ilçe merkezi ile bunlara adli yönden bağlanan ilçelerin idarî sınırlarına göre belirlenir. Büyükşehir belediyesi bulunan illerde yer alan ve o ilin adıyla anılan sulh ve asliye hukuk mahkemelerinin yargı çevresi, il veya ilçenin yargı çevresine bakılmaksızın, Adalet Bakanlığı'nın önerisi ile Hakimler ve Savcılar Kurulu tarafından belirlenir.

İş yoğunluğunun fazla olduğu yerlerde, hukuk mahkemelerinin birden fazla dairesi oluşturularak bu daireler numaralandırılabilir (ör. Eskişehir 1., 2., ve 3. Sulh Hukuk Mahkemesi). Ayrıca ihtisasslaşmanın sağlanması amacıyla, mahkemeye gelen işlerin yoğunluğu ve niteliği dikkate alınarak, daireler arasında iş dağılımının Hakimler ve Savcılar Kurulu tarafından belirlenebileceği öngörülmüştür (5235 s.K. m. 5/son). Buna paralel olarak, bir hukuk mahkemesinin kaldırılması veya yargı çevresinin değiştirilmesi de Adalet Bakanlığı'nın önerisi üzerine, coğrafi durum ve iş yoğunluğu ölçütlerine göre, Hakimler ve Savcılar Kurulunca belirlenir.

Anayasa'ya göre, mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri ile yargılama usûlleri kanunla düzenlenmelidir (AY m. 142). Buna uygun olarak, hukuk mahkemelerinin kuruluşu 5235 sayılı Adli Yargı Teşkilat Kanunuyla, görev ve yetkileri ile yargılama

usûlleri ise 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile belirlenmiştir. Genel mahkemelerin görevi aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- **Asliye hukuk mahkemesi**, kanunlarda aksi-ne bir düzenleme bulunmadıkça,
 - Dava konusunun değer veya miktarına bakılmaksızın malvarlığı haklarına ilişkin davalarla, şahıs varlığına ilişkin davalara,
 - Sulh hukuk mahkemesi ve diğer özel mahkemelerin görev alanları dışında kalan tüm dava ve işlere (HMK m. 2) bakar.
- **Sulh hukuk mahkemesi**, dava konusunun değer veya tutarına bakılmaksızın;
 - Kira ilişkisinden doğan tüm uyuşmazlıkları konu alan davalar ile bu davalara karşı açılan davalara,
 - Taşınır ve taşınmaz mal veya hakkın paylaştırılmasına ve ortaklığın giderilmesine ilişkin davalara,
 - Taşınır ve taşınmaz mallarda, sadece zilyetliğin korunmasına yönelik olan davalara,
 - Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile diğer kanunların, sulh hukuk mahkemesi veya sulh hukuk hâkimini görevlendirdiği diğer davalara (ör. Taşınmazın ayırma ilişkisi olmayan, kat mülkiyeti kanunundan doğan davalara veya çekişmesiz yargı işlerine) bakmakla görevlidir.

Genel mahkemeler yanında, özel bir kanunla kurulan ve bakacakları dava ve işler belirli kişiler veya uyuşmazlık türleri ile sınırlandırılmış bulunan mahkemeler ise *özel mahkeme (uzmanlık mahkemesi)* olarak adlandırılır. Hukuk mahkemeleri arasındaki özel mahkemeler, asliye ticaret mahkemesi, aile mahkemesi, tüketici mahkemesi, iş mahkemesi, icra mahkemesi, kadastro mahkemesi, fıkri ve sınai haklar hukuk mahkemesi olarak özetlenebilir. Özel mahkemelerin bakmakla görevli oldukları davalar ise, kendi kanunlarında belirlenmiştir; örneğin, *asliye ticaret mahkemesi*, ticari nitelikteki davalara bakmakla; tüketici mahkemesi, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanuna göre, tüketici işlemleri ile tüketiciye yönelik uygulamalardan doğabilecek uyuşmazlıklara ilişkin davaları çözmekle görevlidir.

Özel mahkemeler, asliye ticaret mahkemesi hariç, tek hâkimlidir. Asliye ticaret mahkemesi ise, bir başkan ve yeteri kadar üyeden oluşur (5235 s.K. m. 5, III). Bir yerde özel mahkeme kurulmamışsa, özel mahkemenin görev alanına giren dava ve işlere, özel mahkeme sıfatıyla, o yerde görevli asliye hukuk mahkemesi tarafından bakılır.

Ceza Mahkemeleri

Ceza mahkemeleri kanunların suç saydığı fiil (davranış) veya işlemlerin gerçekleşmesi halinde, suç işleyenlerin yargılanması ve suçlu bulundukları takdirde alacakları cezaların belirlenmesi için açılan davalara bakmakla görevlidirler. Ceza mahkemeleri de genel ve özel ceza mahkemeleri olarak iki gruba ayrılabilir. Adli Yargı Teşkilat Kanununa göre, ceza yargısındaki genel mahkemeler asliye ceza ve ağır ceza mahkemeleridir. Asliye ceza mahkemeleri tek hâkimlidir. Ağır ceza mahkemesinde ise, bir başkan ile yeteri kadar üye bulunur.

5235 sayılı Adli Yargı Teşkilat Kanununda 18.06.2014 tarihli ve 6545 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle, sulh ceza mahkemesi kaldırılmış, onun yerine, kanunların ayrıca görevli kıldığı hâller saklı kalmak üzere, yürütülen soruşturmalarda hâkim tarafından verilmesi gerekli kararları almak, işleri yapmak ve bunlara karşı yapılan itirazları incelemek amacıyla sulh ceza hâkimliği kurulmuştur. Sulh ceza mahkemelerinde görülmekte olan dava dosyaları ise, yetkili asliye ceza mahkemelerine devredilmiştir. Örneğin, yürütülmekte olan soruşturma ile ilgili olarak Cumhuriyet savcısının kararına karşı sulh ceza hakimliğine itiraz edilebilir (CMK m. 173). Müstakilen sulh ceza hâkimliğinde görevlendirilen hâkimler, adli yargı adalet komisyonu tarafından, başka mahkemelerde veya işlerde görevlendirilemez (5235 s.K. m. 10).

Ceza mahkemeleri ile sulh ceza hakimliği, her il merkezi ile bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak belirlenen ilçelerde Hakimler ve Savcılar Kurulu'nun olumlu görüşü alınarak Adalet Bakanlığı tarafından kurulur. İş durumunun gerekli kıldığı yerlerde ceza mahkemelerinin ve sulh ceza hakimliğinin birden fazla dairesi oluşturulabilir. Bu daireler numaralandırılır. Ceza mahkemeleri ve sulh ceza hakimliği, bulundukları il veya ilçenin adı ile anılır.

Ceza mahkemelerinin ve sulh ceza hakimliğinin yargı çevresi, bulundukları il merkezi ve ilçeler ile bunlara adli yönden bağlanan ilçelerin idarî sınırlarıdır. Ağır ceza mahkemeleri ile büyükşehir belediyesi bulunan illerde, büyükşehir belediyesi sınırları içerisindeki il ve ilçenin adı ile anılan sulh ceza hakimliğinin ve asliye ceza mahkemesinin yargı çevresi, il veya ilçe sınırlarına bakılmaksızın Adalet Bakanlığı'nın önerisi üzerine Hakimler ve Savcılar Kurulunca belirlenir. Coğrafi durum ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak bir sulh ceza hakimliğinin kaldırılmasına veya yargı çevresinin değiştirilmesine, Adalet Bakanlığı'nın önerisi üzerine Hakimler ve Savcılar Kurulu tarafından karar verilir.

Ceza yargısındaki genel mahkemelerin görevi aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- *Asliye ceza mahkemesi*, kanunların ayrıca görevli kıldığı hâller dışında, sulh ceza hakimliği ve ağır ceza mahkemelerinin görevleri dışında kalan dava ve işlere bakmakla görevlidir.
- *Ağır ceza mahkemesi* ise, kanunların ayrıca görevli kıldığı haller dışında, Türk Ceza Kanununda yer alan yağma (TCK m.148), irtikâp (TCK m. 250/1 ve 2), resmî belgede sahtecilik (TCK m. 204/2), nitelikli dolandırıcılık (TCK m. 158), hileli iflas (TCK m. 161) suçları, Türk Ceza Kanununun ikinci kitap dördüncü kısmının dört, beş, altı ve yedinci bölümünde tanımlanan suçlar (devletin güvenliğine karşı suçlar, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, milli savunmaya karşı suçlar, devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk, 318, 319, 324, 325 ve 332'nci maddeler hariç) ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun kapsamına giren suçlar dolayısıyla açılan davalar ile ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis veya on yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlarla ilgili dava ve işlere bakmakla görevlidir.

Özel ceza mahkemelerinin (uzmanlık mahkemelerinin) kuruluşu ile görev ve yetkileri özel kanunlarda düzenlenmekte olup, bu mahkemeler özel kanunlarla belirlenen dava ve işleri görür. Özel ceza mahkemeleri, çocuk mahkemesi, çocuk ağır ceza mahkemesi (5395 s. Çocuk Koruma Kanunu

m. 25 vd.), fikri ve sınaî haklar ceza mahkemesi (5846 s. FSEK m. 76) ve icra ceza mahkemesidir (2004 s. İİK m. 346-354).

Ceza yargısında görev yapan genel ve özel mahkemeler yanında, her il merkezi ve ilçede, o il veya ilçenin adı ile anılan bir Cumhuriyet başsavcılığı kurulur. Cumhuriyet başsavcılığında, bir Cumhuriyet başsavcısı ve yeteri kadar Cumhuriyet savcısı bulunur (5235 s.K. m. 16). Cumhuriyet başsavcılığı, kamu davasının açılmasına yer olup olmadığına karar vermek üzere soruşturma yapmak veya yaptırmak; kanun hükümlerine göre, yargılama faaliyetlerini kamu adına izlemek, bunlara katılmak ve gerektiğinde kanun yollarına başvurmak; kesinleşen mahkeme kararlarının yerine getirilmesi ile ilgili işlemleri yapmak ve izlemek ve kanunlarla verilen diğer görevleri yapmakla görevlidir (5235 s.K. m. 17).

Kanunlarda Cumhuriyet savcılığının görev yapacağı belirtilen mahkemelerdeki duruşmalarda, başsavcılık, Cumhuriyet başsavcısı, görevlendireceği Cumhuriyet başsavcı vekili veya Cumhuriyet savcısının katılımı ile temsil edilir (5235 s.K. m. 22).

Bölge Adliye Mahkemeleri

Bölge adliye mahkemeleri, ikinci derece adli yargı mahkemeleri olup, bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak belirlenen yerlerde, Hakimler ve Savcılar Kurulu'nun olumlu görüşü alınarak Adalet Bakanlığı tarafından kurulur. Bölge adliye mahkemelerinin yargı çevrelerinin belirlenmesine, değiştirilmesine veya bu mahkemelerin kaldırılmasına ise, Adalet Bakanlığı'nın önerisi üzerine Hakimler ve Savcılar Kurulu karar verilir.

Türkiye'de Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Samsun illerinde bölge adliye mahkemeleri kurulmuş olup ve bu mahkemelerin yargı çevreleri Hakimler ve Savcılar Kurulu tarafından belirlenerek Resmî Gazete'de ilân edilmiştir. Bölge adliye mahkemelerinin yurt genelindeki sayısının yakın zaman içinde artması beklenmektedir Ülke nüfusu, bölgelerin coğrafi durumu ve mahkemelerin iş yükü dikkate alındığında bölge adliye mahkemelerinin mevcut sayısı yetersiz olduğundan, bölge adliye mahkemelerinin

sayısının kısa sürede artırılması gerektiğini belirtmek gerekir.

Bölge adliye mahkemelerinin aslî görevi, adli yargı ilk derece mahkemelerince verilen ve kesin olmayan hüküm ve kararlara karşı yapılacak istinaf başvurularını inceleyip karara bağlamak ve kanunlarla verilen diğer işleri yapmaktır (5235 s.K. m. 33).

Bölge adliye mahkemeleri, başkanlık, başkanlar kurulu, daireler, bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet başsavcılığı, bölge adliye mahkemesi adalet komisyonu ve müdürlüklerden oluşur.

Bölge adliye mahkemeleri daireleri ise, hukuk ve ceza dairelerinden oluşur. Her bölge adliye mahkemesinde en az üç hukuk ve iki ceza dairesi bulunur. Gerekli hâllerde dairelerin sayısı, Adalet Bakanlığı'nın önerisi üzerine Hakimler ve Savcılar Kurulu'na artırılabilir veya azaltılabilir. Dairelerde bir başkan ve yeteri kadar üye bulunur (5235 s.K. m. 29). Her daire, bir başkan ve iki üyenin katılmasıyla toplanabilir. Dairelerde yargılama kural olarak aleni şekilde yürütülür, ancak görüşmeler gizli yapılır, kararlar çoğunlukla verilir (5235 s.K. m. 46).

✓ Hüküm

Bir davada ileri sürülen taleplerin maddi hukuk kurallarına göre incelenmesi sonucunda, davanın esas bakımından kabulü veya reddi şeklinde mahkemece verilen nihai karardır.

Bölge adliye mahkemesi hukuk dairelerinin görevleri şunlardır:

- İlk derece hukuk mahkemelerinden verilen ve kesin olmayan hüküm ve kararlara karşı yapılan istinaf başvurularını karara bağlamak,
- Yargı çevresi içerisinde bulunan ilk derece hukuk mahkemeleri arasındaki yetki ve görev uyuşmazlıklarını çözmek,

- Yargı çevresindeki yetkili ilk derece hukuk mahkemesinin bir davaya bakmasına fiili veya hukuki bir engel çıktığı veya iki mahkemenin yargı sınırları kapsamının belirlenmesinde tereddüt edildiği takdirde, o davanın bölge adliye mahkemesi yargı çevresi içerisinde başka bir hukuk mahkemesine nakline veya yetkili mahkemenin tayinine karar vermek,

- Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

Bölge adliye mahkemesi ceza dairelerinin görevleri ise şunlardır:

- İlk derece ceza mahkemelerince verilen ve kesin olmayan hüküm ve kararlara karşı yapılacak istinaf başvurularını karara bağlamak,
- Yargı çevresi içerisinde bulunan ilk derece ceza mahkemeleri arasındaki yetki ve görev uyuşmazlıklarını çözmek,
- Yargı çevresindeki ilk derece ceza mahkemeleri hâkimlerinin davayı görmeye hukuکی veya fiili engellerinin çıkması hâlinde, o davanın bölge adliye mahkemesi yargı çevresi içerisinde başka bir adli yargı ilk derece ceza mahkemesine nakli hakkında karar vermek,
- Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

Her bölge adliye mahkemesinde ayrıca bir Cumhuriyet başsavcılığı bulunur. Bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet başsavcılığı, Cumhuriyet başsavcısı ve yeteri kadar Cumhuriyet savcıları, ceza davalarına ilişkin hüküm ve kararlara ait dosyalardan kendilerine verilenleri inceleyerek yazılı düşüncesiyle birlikte ilgili daireye göndermek ve duruşmalara katılmak; ceza daireleri kararlarına karşı gerektiğinde kanun yollarına başvurmak; Cumhuriyet başsavcısının vereceği veya kanunla belirlenen diğer görevleri yapmakla görevlidir (5235 s.K. m. 41).

Yaşamla İlişkilendir

İstinaf bilançosu: Karar oranı yüzde 77

İki yıl içinde, Türkiye çapında planlanan 15 istinaf mahkemesi de kurulacak. Hürriyet'in Adalet Bakanlığı'ndan aldığı bilgiye göre Bölge Adliye Mahkemeleri'nin faaliyete girdiği 20 Temmuz 2016 ile 30 Nisan 2017 tarihine kadar geçen sürede, verdikleri karar türü, sayıları, dosyaların temyiz oranları şöyle:

CEZA: Ceza dairelerine gelen 136 bin 928 dosyadan 106 bin 477'sinde karar verildi. Derdest (devam eden) dosya sayısı 30 bin 451. Cezalarda karar verme oranı yüzde 77 olarak gerçekleşti.

106 bin 477 karardan 5 bin 537'si temyiz edildi. Temyiz oranı yüzde 5,2 olarak tespit edildi.

HUKUK: Hukuk dairelerine gelen 111 bin 141 dosyadan 75 bin 182'si hakkında karar verildi. Derdest dosyaların sayısı 35 bin 959. Karar verme oranı yüzde 67 oldu. 75 bin 182 karardan toplam 8 bin 417'si temyiz edilirken, temyiz oranı yüzde 11 oldu."

Kaynak: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/istinaf-bilancosu-karar-orani-yuzde-77-40505012>

Yargıtay

Yargıtay, adliye mahkemelerince verilen ve kanunun başka bir adli yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merci olup, Anayasa ve diğer kanunlara göre görev yapan bağımsız bir yüksek mahkemedir. Kanunla gösterilen belli davalara ise ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar (AY m. 154, I; YK m. 13). Yargıtay'ın asli fonksiyonu, adli yargı alanında çözüme bağlanan dava ve işler bakımından, ülkede hukukun aynı şekilde uygulanmasını ve hukuk birliğini sağlamaktır.

Yargıtay'ın kuruluşu, işleyişi, başkan, başkanvekilleri, daire başkanları ve üyeleri ile Cumhuriyet başsavcısı ve Cumhuriyet başsavcı vekilinin nitelikleri ve seçim usûlleri, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenmesi gerektiğinden (AY m. 154, son), Yargıtay'ın kuruluşu ve çalışma usûlleri 2797 sayılı Yargıtay Kanunu ile düzenlenmiştir.

Yargıtay'ın karar organları daireler, Hukuk Genel Kurulu, Ceza Genel Kurulu, Büyük Genel Kurul, başkanlar kurulları, birinci başkanlık kurulu, yüksek disiplin kurulu ve yönetim kuruludur.

Yargıtay Kanunu'na göre, Yargıtay'da *on iki hukuk, on iki ceza dairesi* ve her dairede bir *daire başkanı* ile yeteri kadar *üye* bulunur (YK m. 5). Yargıtay'da ayrıca yeteri kadar *tetkik hâkimi* bulunur (YK m. 36, I). Tetkik hâkimleri kurul ve daire başkanlarının kendilerine verecekleri dosya ve evrakı inceleyerek, kararlara ve yapılacak işlere ilişkin düşüncelerini içeren rapor düzenlerler (YK m. 26, I). Yargıtay hukuk

ve ceza daireleri bölge adliye mahkemeleri ve bazı durumlarda ilk derece mahkemelerince verilen nihai kararların temyiz incelemesini yapmakla görevlidir. Temyiz başvurusu üzerine inceleme Yargıtay'daki ilgili daire tarafından yerine getirilir. Yargıtay daireleri bir başkan ve dört üyenin katılımıyla toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir (YK m. 39). Bölge adliye mahkemesinin veya ilk derece mahkemesinin kararı bozulursa, dosya yeniden inceleme yapılmak ve karar verilmek üzere duruma göre bu mahkemelerden birine gönderilir.

Dairelerin üstünde *Hukuk Genel Kurulu ve Ceza Genel Kurulu* bulunur. Hukuk Genel Kurulu hukuk dairelerinin başkan ve üyelerinden, Ceza Genel Kurulu ise ceza dairelerinin başkan ve üyelerinden oluşur (YK m. 7, I). Hukuk ve Ceza Genel Kurullarının temel görevleri, Yargıtay dairelerince verilen bozma kararlarına direnen bölge adliye mahkemesi ve ilk derece mahkemesi kararlarının (YK m. 15, I, 1) ve ilk derece mahkemesi olarak Yargıtay ilgili dairesi tarafından verilen hükümlerin temyiz yoluyla incelemesini yapmaktır (YK m. 15, I, 3). Bir diğer önemli görevi ise, içtihatların birleştirilmesine karar vermektir. Buna göre;

- Yargıtay hukuk daireleri arasında veya ceza daireleri arasında içtihat uyuşmazlıkları bulunursa,
- Yargıtay dairelerinden biri; yerleşmiş içtihadından dönmek isterse veya benzer olaylarda birbiriyle çelişen kararlar verirse, bunların içtihatların birleştirilmesi yoluyla kesin olarak karara bağlamak hukuk veya ceza genel kurullarının görevidir (YK m. 15, I, 2).

Yargıtay'ın bir diğer karar organı ise *Büyük Genel Kuruldur*. Yargıtay Büyük Genel Kurulu, birinci başkan, birinci başkanvekilleri, daire başkanları, üyeler ile Yargıtay Cumhuriyet başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet başsavcısı vekilinden oluşur (YK m. 8, I). Yargıtay Büyük Genel Kurulunun görevlerinden bazıları, Yargıtay Başkanını, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı adayını, daire başkanlarını ve Yargıtay üyelerinin katılması gereken kurullara gönderilecek üyeleri seçmektir. Ayrıca içtihat uyuşmazlıklarını gidermek ve içtihatları birleştirmek de Genel Kurulun görevleri arasındadır. Buna göre;

- Hukuk Genel Kurulunun benzer olaylarda birbirine aykırı biçimde verdiği kararları ile Ceza Genel Kurulunun yine benzer olaylarda birbirine aykırı olarak verdiği kararları,
- Hukuk Genel Kurulu ile Ceza Genel Kurulu; Hukuk Genel Kurulu ile bir hukuk dairesi; Hukuk Genel Kurulu ile bir ceza dairesi;
- Ceza Genel Kurulu ile bir ceza dairesi, Ceza Genel Kurulu ile bir hukuk dairesi;
- Bir hukuk dairesi ile bir ceza dairesi arasındaki içtihat uyuşmazlıkları *Büyük Genel Kurulun içtihadı birleştirme kararlarıyla* giderilir (YK m. 16).

Yargıtay Büyük Genel Kurulunun kararları kesin olup, bu kararlar aleyhine başka bir yargı merciine başvurulamaz.

Yargıtay Başkanlığı Resmi Web Sitesi (<http://www.yargitay.gov.tr/>)

Öğrenme Çıktısı

1 Adli yargıyı ve bu yargı kolu içinde görev alan mahkemeleri açıklayabilme

Araştır 1

Bölge adliye mahkemelerinin görevleri nelerdir?

İlişkilendir

Yargı örgütümüzdeki özel mahkemeler hakkında bilgi almak için Muhammet Özkes'in "Temel Hukuk Bilgisi (5. Baskı. Ankara, 2014)" adlı eserini inceleyin.

Anlat/Paylaş

Kira ilişkisinden (sözleşmesinden) doğan uyuşmazlıklara bakan mahkemeyi anlatın.

İDARİ YARGI

İdarî yargı, hukuka aykırı idarî işlemlere karşı açılan iptal davaları veya idarî eylem ve işlemlerden dolayı kişisel hakları doğrudan zarar görenler tarafından açılan tam yargı davaları ve kamu hizmetlerinin yürütülmesi için yapılan idarî sözleşmelerden kaynaklanan (tahkime tâbi olmayan uyuşmazlıklara ilişkin) davaların görüldüğü yargı koludur (İYUK m. 2, I). Örneğin, hakkında atama işlemi yapılan bir kamu görevlisinin, sözkonusu idari işlemin hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle iptal edilmesi için idari yargı kolunda dava açması gerekir.

İdarî yargı kolunda görevli olan mahkemeler üç derece ayrılmıştır:

- İlk derece *idare mahkemeleri ve vergi mahkemeleri*
- İkinci derece *bölge idare mahkemeleri*
- İdarî yargının en üst yargı merci olan *Danıştay*

Bölge idare mahkemeleri, idare mahkemeleri ve vergi mahkemeleri, bölgelerin coğrafi durumları ve iş hacmi göz önünde tutularak Adalet Bakanlığı tarafından kurulur ve yargı çevreleri tespit olunur. Bu mahkemelerin kaldırılmasına veya yargı çevrelerinin

değiştirilmesine ise, ilgili bakanlıkların önerisi üzerine Hakimler ve Savcılar Kurulu tarafından karar verilir. Aynı yargı çevresinde birden fazla idare veya vergi mahkemesinin faaliyet gösterdiği hâllerde, özel kanunlarda başkaca hüküm bulunmadığı takdirde, uzmanlaşmanın sağlanması amacıyla, gelen işlerin yoğunluğu ve niteliği dikkate alınarak, mahkemeler arasındaki iş bölümü, Hakimler ve Savcılar Kurulu tarafından belirlenebilir (2576 s.K. m. 2).

İlk Derece Mahkemeleri

İdarî yargı kolundaki ilk derece mahkemeleri idare mahkemeleri ve vergi mahkemeleridir.

İdare mahkemeleri, başka bir yargı merciine bırakılmayan iptal davalarını, tam yargı davalarını, tahkim yolu öngörülen imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar hariç, kamu hizmetlerinden birinin yürütülmesi için yapılan idarî sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin davaları çözmekle görevli mahkemelerdir (2576 s.K. m. 5). Buna göre, idare mahkemeleri, vergi mahkemelerinin görevine giren davalar ve Danıştay'ın ilk derece mahkemesi sıfatıyla bakacağı davalar dışından kalan idarî davalara bakar.

Vergi mahkemeleri ise, genel bütçeye, il özel idareleri, belediye ve köylere ait vergi, resim ve harçlar ile benzeri mali yükümler ve bunların zam ve cezaları ile tarifelere ilişkin davaları ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usûlü Hakkında Kanunun uygulanmasına ilişkin davaları çözmekle görevli ilk derece mahkemeleridir (2576 s.K. m. 6).

İdare mahkemeleri ve vergi mahkemeleri bir başkan ile yeteri kadar üyeden oluşur. Kurul halinde karar verilmesi gereken dava ve işlerde, mahkeme kurulu başkan ile iki üyeden oluşur. Başkanın yokluğunda kıdemli üye başkana vekillik eder (2576 s.K. m. 4).

Uyuşmazlık miktarı 2576 s.K. ile belirlenen parasal miktarı aşmayan ve konusu belirli bir parayı içeren işlemlere karşı açılan iptal davaları ve tam yargı davaları ise, idare mahkemesinde veya vergi mahkemesinde görevli hâkimlerden biri tarafından da çözülebilir. Başka bir deyişle, kanunda öngörülen parasal sınırın altındaki iptal ve tam yargı davaları ile vergi davalarında tek hâkimle karar verilebilir (2576 s.K. m. 7, I).

Bölge İdare Mahkemeleri

Bölge İdare mahkemeleri, ikinci derece idare mahkemeleri olup, bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu gözönünde tutularak Adalet Bakanlığınca kurulur ve yargı çevreleri tespit olunur. Bölge idare mahkemelerinin kaldırılmasına veya yargı çevrelerinin değiştirilmesine, Adalet Bakanlığının önerisi üzerine, İçişleri, Maliye Bakanlıkları ile Gümrük Bakanlığının görüşleri alınarak, Hakimler ve Savcılar Kurulu karar verir.

Bölge idare mahkemelerinin görevleri, idare ve vergi mahkemeleri kararlarına karşı yapılan istinaf başvurularını inceleyip karara bağlamak (2577 s.K. m. 45), yargı çevresindeki idare ve vergi mahkemeleri arasında çıkan görev ve yetki uyuşmazlıklarını kesin karara bağlamak ve diğer kanunlarla verilen görevleri yerine getirmektir. Belirtmeliyiz ki istinaf yoluna, ancak yeni kurulan bölge idare mahkemelerinin tüm yurttaki göreve başlayacakları tarihten sonra idare ve vergi mahkemelerince verilen kararlara karşı başvurulabilir. Bu tarihten önce verilmiş kararlara karşı ise, kararın verildiği tarihte yürürlükte bulunan kanun yollarına başvurulabilir (2577 s.K. Geçici Madde 8).

Bölge idare mahkemesi, bir başkan ve yeteri kadar üyeden oluşan ve kurul halinde çalışan toplu bir mahkemedir. Bölge idare mahkemesi, başkanlık, başkanlar kurulu, daireler, bölge idare mahkemesi adalet komisyonu ve müdürlüklerden oluşur.

Bölge idare mahkemelerinde, biri idare diğeri vergi olmak üzere en az iki daire bulunur. Gerekli hâllerde dairelerin sayısı, Adalet Bakanlığının teklifi üzerine Hakimler ve Savcılar Kurulu tarafından arttırılıp azaltılabilir. Bölge idare mahkemesi başkan ve üyeliklerine Hakimler ve Savcılar Kurulu tarafından atama yapılır.

Bölge idare mahkemesi daireleri, bir başkan ve iki üyenin katılımıyla toplanır. Görüşmeler gizli yapılır, kararlar çoğunlukla verilir.

Bölge idare mahkemesi dairelerinin görevleri şunlardır (2576 s.K. m. 3/A):

- İlk derece idare veya vergi mahkemelerince verilen ve istinaf yolu açık olan nihai kararlara karşı yapılan istinaf başvurularını inceleyerek karara bağlamak
- İlk derece mahkemelerince yürütmenin durdurulması istemleri hakkında verilen kararlara karşı yapılan itirazları inceleyerek karara bağlamak

- Yargı çevresi içinde bulunan ilk derece mahkemeleri arasındaki görev ve yetki uyuşmazlıklarını çözmek
- Yargı çevresi içinde bulunan yetkili ilk derece mahkemesinin bir davaya bakmasına fiili veya hukuki bir engel çıktığı veya iki mahkemenin yargı çevresi sınırlarında tereddüt edildiği veya iki mahkemenin de aynı davaya bakmaya yetkili olduklarına karar verdikleri hâllerde, o davanın bölge idare mahkemesi yargı çevresi içinde bulunan başka bir mahkemeye nakline veya yetkili mahkemenin tayinine karar vermek
- Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak

Bölge idare mahkemesi başkanının görevlerinden başlıcaları, mahkemeyi temsil etmek; mahkemenin uyumlu, verimli ve düzenli çalışmasını sağlamak ve bu konuda gerekli tedbirleri almak; dairelerin benzer olaylarda kesin olarak verdikleri kararlar arasındaki uyuşmazlığın giderilmesi için başkanlar kuruluna başvurmadır (2576 s.K. m. 3/B).

Bölge idare mahkemesi daireleri ile idare ve vergi mahkemesi başkanlarının başlıca görevleri, görüşme ve duruşmaları yönetmek, düşünce ve görüşlerini bildirmek ve oylarını vermektir. Bu mahkemelerde görevli üyeler ise, bulundukları mahkemede başkanlar tarafından verilen dosyaları geciktirmeden incelemek, mahkeme kuruluna gerekli açıklamaları yapmak, düşünce ve görüşlerini bildirmek, oylarını vermek, kararları yazmak ve mahkemeye ilgili başkan tarafından verilen diğer görevleri yerine getirmektir (2576 s.K. m. 10 ve 11).

Danıştay

Danıştay, kanunun başka bir idarî yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme (temyiz) merci olup, kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar (AY m. 155, I; DK m. 23; İYUK m. 46). Danıştay, kamu hizmetlerinin yürütülmesine ilişkin imtiyaz sözleşmeleri hakkında görüş bildirmek, idarî uyuşmazlıkları çözmek ve kanunla gösterilen diğer işleri yapmakla da görevlidir (AY m. 155, II). Buna göre, Danıştay hem temyiz merci olarak görev yapar hem de Anayasa ve kanunlarda öngörülen hallerde ilk derece mahkemesi sıfatıyla kendisine verilen dava ve işlere bakmak, görüş bildirmek ve karar vermekle yükümlüdür (Ayrıca bkz. DK m. 23-25).

Danıştay'ın, kuruluşu, işleyişi ile başkan ve üyelerinin nitelikleri ve seçimi, idarî yargının özelliği, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir (AY m. 155, son).

Danıştay'ın karar organları daireler, Danıştay Genel Kurulu, İdarî İşler Kurulu, İdarî Dava Daireleri Kurulu, Vergi Dava Daireleri Kurulu, İçtihatları Birleştirme Kurulu, Başkanlar Kurulu, Başkanlık Kurulu, Yüksek Disiplin Kurulu ve Disiplin Kuruludur (DK m. 5).

Danıştay, dokuzu *dava*, biri *idarî daire* olmak üzere on *daireden* oluşur (DK m. 13, I). Bölge idare mahkemelerinin verdikleri nihai kararların ve ilk derece mahkemesi olarak Danıştay'da görülen davalarla ilgili nihai kararların temyiz incelemesi *Danıştay Dava Daireleri* tarafından yapılır (2577 s.K. m. 46; DK m. 25). Her dairede bir başkan ile yeteri kadar üye bulunur. Heyetler bir başkan ve dört üyenin katılımıyla toplanır, salt çoğunluk ile karar verir. Üye sayısının yeterli olması halinde birden fazla heyet oluşturulabilir. Bu durumda, oluşturulan diğer heyetlere, heyette yer alan en kıdemli üye başkanlık eder. Dairelerde yeteri kadar tetkik hâkimi bulunur (DK m. 13).

İdarî Dava Daireleri Genel Kurulu, Danıştay İdarî Dava Dairelerince verilen bozma kararları üzerine bölge idare mahkemesince verilen direnme kararlarının ve idarî dava dairelerinin ilk derece mahkemesi olarak verdikleri kararların temyiz incelemesini yapar. *Vergi Dava Daireleri Genel Kurulu* ise, Danıştay vergi dava dairelerince verilen bozma kararlarına üzerine bölge idare mahkemesince verilen direnme kararlarının ve vergi dava dairelerinin ilk derece mahkemesi olarak verdikleri kararların temyiz incelemesini yapar (DK m. 38; İYUK m. 50).

İçtihatları Birleştirme Kurulu, dava dairelerinin veya idarî ve vergi dava daireleri genel kurullarının kendi kararları veya ayrı ayrı verdikleri kararlar arasında uyuşmazlık (çelişki) bulunması ya da birleştirilmiş içtihatların değiştirilmesi gerektiğinde, içtihadın birleştirilmesi veya değiştirilmesi hakkında karar vermekle görevlidir.

Danıştay Başkanlığı Resmî Web Sitesi (<http://www.danistay.gov.tr/>)

Öğrenme Çıktısı

2 İdarî yargıyı ve bu yargı kolu içinde görev alan mahkemeleri açıklayabilme

Araştır 2

Danıştay'ın karar organları hangileridir, belirtiniz?

İlişkilendir

İdari Yargı hakkında ayrıntılı bilgi almak için, Turan Yıldırım'ın "İdari Yargı (2. Baskı. İstanbul, 2010)" adlı eserini inceleyiniz.

Anlat/Paylaş

Bölge idare mahkemelerinin görevlerini anlatınız.

ANAYASA YARGISI

Anayasa yargısı geniş anlamda Anayasa hukuku sorunlarının herhangi bir yargısal süreç içinde karara bağlanmasını, dar anlamda ise, kanunların ve diğer bazı yasama işlemlerinin Anayasa'ya uygunluğunun yargısal merciler tarafından denetlenmesi anlamına gelir.

Anayasa yargısı demokratik bir hukuk devletin varlığı için gerekli yargı kollarından biridir. Zira normlar hiyerarşisi bakımından bir hukuk devletinde kanunların ve diğer yasama işlemlerinin üst normlara, temel hak ve hürriyetlere, insan haklarına uygunluğunu sağlayabilmek için, yasama işlemlerinin dahi denetlenmesi yolu açılmalıdır (Duran, s. 57 vd.).

Anayasa yargısı, sadece kanunların Anayasa'ya uygunluğu denetimini yapmakla yetinmemekte, aynı zamanda temel hak ve hürriyetlerin ihlal edilmesi halinde, kişilerin bireysel başvuru yolunu işleterek Anayasa ile güvence altına alınan hak ve özgürlüklerin korunmasını sağlamaktadır.

Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yapısı

Anayasa yargısında görevli mahkeme Anayasa Mahkemesidir. Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu, hem Anayasa'da hem de 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usûlleri Hakkında Kanun'da düzenlenmiştir. Anayasa Mahkemesi on beş üyeden oluşur. Üyelerin üçü Türkiye Büyük Millet Meclisi, on ikisi ise Cumhurbaşkanı tarafından Anayasa'da öngörülen belirli yargı organları ile kurumların üyeleri veya belirli kişiler arasından seçilir. Anayasa'nın 146. maddesine göre:

- Türkiye Büyük Millet Meclisi;
 - İki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden,
 - Bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer.
- Cumhurbaşkanı;
 - Üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden;
 - En az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden;
 - Dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer.

Anayasa Mahkemesi üyeleri on iki yıl için seçilirler. Bir kişi ikinci kez Anayasa Mahkemesi üyesi seçilemez. Üyeler altmış beş yaşını doldurunca emekliye ayrılırlar. Zorunlu emeklilik yaşından önce görev süresi dolan üyelerin başka bir görevde çalışmaları ve özlük işleri kanunla düzenlenir (AY m. 147, I).

Anayasa Mahkemesi başkanı ve başkanvekilleri ise, üyeler arasından gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için seçilir. Süresi biten başkan ve başkanvekilleri yeniden seçilebilirler (AY m. 146, VI).

Anayasa Mahkemesinin Görev ve Yetkileri

Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkileri Anayasa ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usûlleri Hakkında Kanun ile düzenlenmektedir.

Anayasa mahkemesinin görev ve yetkileri, kanunların ve diğer bazı yasama işlemlerinin Anayasa'ya uygunluğunun denetimi ve diğer görevleri olmak üzere, iki başlık altında incelenebilir.

Anayasa Mahkemesi Resmî Web Sitesi (<http://www.anayasa.gov.tr/>)

Anayasa'ya Uygunluk Denetimi

Anayasa'ya uygunluk denetimi üç şekilde gerçekleştirilebilir (6216 s.K. m. 3, I, a, b, c):

1. *Soyut norm denetimi:* Anayasa Mahkemesi kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün veya bunların belirli madde veya hükümlerinin şekil ve esas bakımından, Anayasa değişikliklerinin ise sadece şekil açısından Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla açılan iptal davalarına bakmakla görevlidir. Ancak, olağanüstü hallerde ve savaş hallerinde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin şekil ve esas bakımından Anayasa'ya aykırı olduğu iddiasıyla Anayasa Mahkemesinde iptal davası açılmaz. Soyut norm denetiminde Anayasa'da öngörülen belirli kişiler tarafından doğrudan Anayasa Mahkemesi'nde iptal davası açılması söz konusudur. Buna göre, Anayasa Mahkemesi'nde doğrudan iptal davası açma hakkı, Cumhurbaşkanına, Türkiye Büyük Millet Meclisinde en fazla üyeye sahip iki siyasi parti grubuna ve üye tamsayısının en az beşte biri tutarındaki üyelere aittir (AY m. 150). Doğrudan iptal davası açma hakkı, iptali istenen normun Resmî Gazete'de yayımlanmasından başlayarak altmış gün içinde kullanılmalıdır.
2. *Somut norm denetimi:* Anayasa Mahkemesi, Anayasa'nın 152. maddesine göre mahkemelerce itiraz yoluyla kendisine intikal ettirilen

işleri karara bağlamakla görevlidir. Somut norm denetimi, görülmekte olan (derdest) bir davada, davaya bakan mahkemenin, uygulanacak kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümlerini Anayasa'ya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasını ciddi bulursa, itiraz yoluyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurması ve Anayasa Mahkemesi'nin bu konuda vereceği karara kadar davayı geri bırakması suretiyle gerçekleşir. Anayasa Mahkemesi, itiraz başvurusunun kendisine ulaşmasından itibaren beş ay içinde kararını vermelidir. Bu süre içinde karar verilmezse, mahkeme davayı yürürlükteki kanun hükümlerine göre sonuçlandırır (AY m. 152). Ancak, mahkemenin nihai karar kesinleşinceye kadar Anayasa Mahkemesi tarafından karar verilirse, davaya bakan mahkeme bu karara uymak zorundadır.

3. *Bireysel başvuru:* Anayasa Mahkemesi, Anayasa'nın 148. maddesi uyarınca yapılan bireysel başvuruları karara bağlamakla görevlidir. Anayasa'ya göre, "*Herkes, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilir. Başvuruda*

bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır." (AY m. 148, III). Bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz.

dikkat

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yapılabilmesi için, ilgili yargı kolundaki iç hukuk yollarının tüketilmiş olması gerekir.

Anayasa Mahkemesinin Diğer Görevleri

Anayasa Mahkemesi'nin, yasama işlemlerinin Anayasa'ya uygunluğunun denetimi yanında yerine getirmekle yükümlü olduğu dava işler ise şunlardır:

1. Cumhurbaşkanını, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanını, Cumhurbaşkanı yardımcılarını, bakanları, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hâkimler ve Savcılar Kurulu ve Sayıştay

- başkan ve üyelerini, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlarını görevleri ile ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılamak
2. Siyasi partilerin kapatılmasına ve devlet yardımından yoksun bırakılmasına ilişkin davaları karara bağlamak
 3. Siyasi partilerin mal edinmeleri ile gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğunun denetlemek
 4. Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından, milletvekillerinin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmasına, milletvekilliklerinin düşmesine ya da milletvekili olmayan bakanların dokunulmazlıklarının kaldırılmasına karar verilmesi hâllerinde, Anayasa, kanun veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü hükümlerine aykırılık iddiasına dayanan iptal istemlerini karara bağlamak
 5. Mahkeme üyeleri arasından Anayasa Mahkemesi Başkanı ve başkanvekilleri ile Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanı ve Başkanvekilini seçmek.

Anayasa Mahkemesinin Çalışma Usûlü

Anayasa Mahkemesi, iki *Bölüm* ve *Genel Kurul* halinde çalışır. Bölümler, başkanvekili başkanlığında dört üyenin katılımıyla toplanır. Genel Kurul, Mahkeme Başkanının veya Başkanın belirleyeceği başkanvekilinin başkanlığında en az on üye ile toplanır. Bölümler ve Genel Kurul, kararlarını salt çoğunlukla alır.

Siyasî partilere ilişkin dava ve başvurulara, iptal ve itiraz davaları ile Yüce Divan sıfatıyla yürütü-

lecek yargılamalara Genel Kurulda bakılır, bireysel başvurular ise bölümlerde karara bağlanır.

Anayasa değişikliğinde iptale, siyasî partilerin kapatılmasına ya da Devlet yardımından yoksun bırakılmasına karar verilebilmesi için toplantıya katılan üyelerin üçte iki oy çokluğu şarttır.

Anayasa Mahkemesi, *Yüce Divan* sıfatıyla baktığı davalar dışında kalan işleri dosya üzerinde inceler. Ancak, bireysel başvurularda duruşma yapılmasına karar verilebilir. Mahkeme ayrıca, gerekli gördüğü hallerde sözlü açıklamalarını dinlemek üzere ilgilileri ve konu üzerinde bilgisi olanları çağırabilir ve siyasî partilerin kapatılmasına ilişkin davalarda, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısından sonra kapatılması istenen siyasî partinin genel başkanlığının veya tayin edeceği bir vekilin savunmasını dinler.

Anayasa Mahkemesi'nde açılan *iptal davalarında*, kural olarak *kanunların esas ve şekil bakımından*, *Anayasa değişikliklerinin ise şekil bakımından* Anayasa'ya uygun olup olmadığı denetlenir. Kanunların şekil bakımından denetlenmesi, son oylamanın, öngörülen çoğunlukla yapılıp yapılmadığı bakımından mümkün iken; Anayasa değişikliklerinde ise, teklif ve oylama çoğunluğuna ve ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı hususları ile sınırlıdır. Şekil bakımından denetleme, Cumhurbaşkanınca veya Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin beşte biri tarafından istenebilir. Kanunun yayımlandığı tarihten itibaren on gün geçtikten sonra, şekil bozukluğuna dayalı iptal davası açılmayacağı gibi daha sonra def'i yoluyla da ileri sürülemez.

Öğrenme Çıktısı

3 Anayasa Yargısını ve bu yargı kolu içinde görev alan mahkemeleri açıklayabilme

Araştır 3

Anayasa'ya uygunluk denetimi, Anayasa Mahkemesince hangi yollarla gerçekleştirilir?

İlişkilendir

Anayasa Yargısının işlevi hakkında bilgi almak için; Duran, Lutfi Duran'a ait "Türkiye'de Anayasa Yargısının İşlevi ve Konumu" adlı makaleyi, Anayasa Yargısı Dergisinde (Cilt: 1, Yıl: 1984, sayfa: 57-87) inceleyebilirsiniz.

Anlat/Paylaş

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapılabilmesinin şartları nelerdir, anlatınız.

DİĞER YARGI KOLLARI

Anayasa'nın yüksek mahkemelere ilişkin hükümleri ve yargılama usûllerine ilişkin mevzuat dikkate alındığında, temel yargı kolları olan adli yargı, idarî yargı ve Anayasa yargısı yanında, yargı yetkisi adli ve idarî yargı kollarına nazaran daha sınırlı olan farklı yargı kollarından da söz edilebilir. Bunlar mali yargı ve uyuşmazlık yargısıdır. Anayasa'nın askeri yargıyı düzenleyen 145'inci maddesi, Askerî Yargıtay'ı düzenleyen 156 ve Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'ni düzenleyen 157'nci maddesi, Anayasa'da değişiklik yapan 16.4.2017 tarihli ve 6771 Sayılı Kanunla yürürlükten kaldırılmıştır. Buna göre, asker kişileri ve askerliği ilgilendiren hukuki uyuşmazlıklar ilgisine göre idari yargı veya adli yargı kolundaki mahkemelerde görülecektir.

Mali Yargı

Mali yargının amacı, kamu idarelerinin etkili, ekonomik, verimli ve hukuka uygun olarak çalışması ve kamu kaynaklarının öngörülen amaçlara ve kanunlara uygun olarak elde edilmesi, muhafazası ve kullanılması için gerekli denetimin gerçekleştirilmesi ve sorumluların hesap ve işlemlerinin kesin hükme bağlanmasıdır.

Mali yargı kolunda görevli organ Sayıştay'dır. Sayıştay'ın hem **idarî** hem de **yargısal** görevleri bulunmaktadır (Gözler, s. 254).

Anayasa'ya göre, Sayıştay, merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kamu idareleri ile sosyal güvenlik kurumlarının bütün gelir ve giderleri ile mallarını, Türkiye Büyük Millet Meclisi adına denetlemek ve ayrıca sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamakla görevlidir. Mahalli idarelerin hesap ve işlemlerinin denetimi ve kesin hükme bağlanması da Sayıştay tarafından gerçekleştirilir. Bununla beraber vergiler, benzeri malî yükümlülükler ve ödevler hakkında Danıştay ile Sayıştay kararları arasındaki uyuşmazlıklarda Danıştay kararları esas alınır (AY m. 160).

Sayıştay'ın denetim görevleri ve yargısal görevleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir (6085 sayılı Sayıştay Kanunu m. 5):

- Denetim görevleri
 - Kamu idarelerinin mali faaliyet, karar ve işlemlerini denetlemek ve sonuçları hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisine raporlar sunmak
 - Genel uygunluk bildirimini Türkiye Büyük Millet Meclisine sunmak

- Kanunlarla verilen diğer inceleme, denetleme işlerini yapmak

- Yargısal görevleri

- Genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin; gelir, gider ve mallarına ilişkin hesap ve işlemlerinin kanunlara ve diğer hukuki düzenlemelere uygun olup olmadığını denetlemek ve kamu zararına yol açan hususları kesin hükme bağlamak

İlgililer, Sayıştay'ın kesin hükümlerine karşı, kararın tebliğinden itibaren onbeş gün içinde karar düzeltme yoluna başvurabilirler. Karar düzeltme bir kez talep edilebilir. Bu kararlar hakkında, ayrıca idarî yargı yoluna başvurulamaz.

Uyuşmazlık Yargısı

Farklı yargı kolları arasında ortaya çıkan yargı yolu uyuşmazlıklarını gidermek amacıyla teşkil edilen yargı kolu ise uyuşmazlık yargısıdır. Anayasa'ya göre, adli ve idarî yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözmekle görevli ve yetkili yüksek yargı merci *Uyuşmazlık Mahkemesidir*. Buna karşılık, diğer yargı mercileri ile Anayasa Mahkemesi arasındaki görev uyuşmazlıklarında, Uyuşmazlık Mahkemesi değil, Anayasa Mahkemesinin kararı esas alınır (AY m. 158).

Uyuşmazlık Mahkemesi bir başkan ile altı asıl, altı yedek üyeden kurulur (2247 s.K. m. 2, I). Uyuşmazlık Mahkemesinin başkanlığını, Anayasa Mahkemesinin kendi üyeleri arasından görevlendireceği bir üye yapar. Mahkemenin Başkanı, Başkanvekili ve üyeleri dört yıl için seçilir. Görev süresi bitenler yeniden seçilebilirler (2247 s.K. m. 4).

Yargı kolları arasında olumlu veya olumsuz görev uyuşmazlığı doğabilir. Olumlu görev uyuşmazlığı çıkarma, adli ve idarî yargı kolunda görevli mahkemelerde açılmış olan bir davada ileri sürülen görev itirazının reddi üzerine, ilgili Başsavcı veya savcılar tarafından görev konusunun incelenmesinin Uyuşmazlık Mahkemesi'nden istenmesiyle olur. Yetkili Başsavcı veya savcıların Uyuşmazlık Mahkemesi'nden istekte bulunabilmesi için, görev itirazının, hukuk mahkemelerinde en geç birinci oturumda, ceza mahkemelerinde delillerin ikamesine başlamadan önce; idarî yargı yerlerinde de dilekçe ve savunma evresi tamamlanmadan yapılmış olması ve yargı yerlerinin de kendilerinin görevli olduklarına karar vermiş bulunmaları şarttır (2247 s.K. m. 10).

Olumlu görev uyuşmazlığında, uyuşmazlık çıkarma talebinde bulunabilecek makam çeşitli ihtimallere göre belirlenir (2247 s.K. m. 10, IV). Buna göre, reddedilen görevsizlik itirazı;

- Adli yargı yararına ileri sürülmüş ise Cumhuriyet Başsavcısı,
- İdari yargı yararına ileri sürülmüş ise Danıştay Başsavcısı uyuşmazlık çıkarmaya yetkili makamdır.

Olumsuz görev uyuşmazlığı ise adli veya idari yargı mercilerinin tarafları, konusu ve sebebi aynı olan davada kendilerini görevsiz görmeleri ve bu yolda verdikleri kararların kesin veya kesinleşmiş olması ile ortaya çıkar. Olumsuz görev uyuşmazlığının giderilmesi talebi, ancak davanın taraflarınca ileri sürülebilir (2247 s.K. m. 14).

Öğrenme Çıktısı

4 Diğer yargı kolları içinde görev alan mahkemeleri açıklayabilme

Araştır 4

Asker kişilerce devletin güvenliğine, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı işlenen suçlara ait davalar hangi yargı kolunda görülür?

İlişkilendir

Uyuşmazlık Yargısı hakkında bilgi sahibi olmak için Gözler, Kemal Gözler'in "Hukukun Temel Kavramları (14. Baskı. Ekin Basım Yayın, Bursa, 2016)" adlı kitabını inceleyiniz.

Anlat/Paylaş

Sayıştay'ın görevlerini anlatınız.

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ YARGISI

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Yapısı

İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Sözleşme, Türkiye'nin de üyesi olduğu Avrupa Konseyi tarafından 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzaya açılmış; 3 Eylül 1953'de yürürlüğe giren Sözleşme, Türkiye tarafından 18 Mayıs 1954 tarihinde onaylanmıştır.

Avrupa Konseyinin sözleşmeyi hazırlamaktaki aslı amacı, insan haklarını ve temel özgürlükleri korumak ve geliştirmektir. Sözleşme kişisel ve siyasi hakları düzenlenmesi yanında, sözleşmeyle taahhüt edilen yükümlülükleri yerine getirilmesini sağlayabilmek için bir mekanizma kurulmasını öngörmüştür. Başka bir deyişle, Sözleşmeyle güvence altına alınan hak ve özgürlüklerin korunabilmesi için bir yargı örgütü kurulmuştur.

Bu görev başlangıçta İnsan Hakları Avrupa Komisyonu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Avrupa Konseyi arasında paylaşılmışken, bu organlar önüne gelen başvuru sayısının hızla artması ve mevcut yapının iyi işlememesi nedeniyle arayışlar başlamış; nihayet 1 Kasım 1998 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 11. Protokol kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir. Bu Protokol gereğince, Mahkeme ve Komisyonların yarı zamanlı çalışma yönteminden vazgeçilmiş, bunun yerine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin tek yetkili organ olması ve tam zamanlı çalışması esası benimsenmiştir.

Bugün gelinen noktada, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, sözleşmenin tarafı olan devletlerin sözleşmeye uymalarını sağlamak amacıyla görev yapan bir mahkemedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, sözleşmeciler devletlerin sayısına eşit sayıda hâkimden oluşmaktadır (AİHS m. 20). Hâkimler, her bir sözleşmeciler devlet için, o devlet tarafından gösterilen üç aday arasından Avrupa Parlamenterler Meclisi tarafından seçilir. Mahkemede görev alan hâkimler,

Mahkemeye geldikleri devlet adına değil, kendi adlarına katılırlar. Altı yıl görev yapmak üzere seçilen hâkimler, daha sonra tekrar mahkeme üyeliğine seçilebilirler. Hâkimlerin görev süresi yetmiş yaşında sona erer.

Avrupa İnsan hakları mahkemesinin organları şunlardır:

- Genel Kurul
- Komite
- Daire
- Büyük Daire

Genel Kurul, Mahkemede görev yapan tüm üyelerden oluşur. Genel Kurulun toplanabilmesi için, görev başındaki seçilmiş hâkimlerin en az üçte ikisinin Genel Kurul toplantısına katılması gerekir (İç Tüzük m. 20, II). Genel Kurul Mahkeme Başkanını, Başkan Yardımcılarını, Daire Başkanlarını seçer ve Mahkeme İç Tüzüğünü kabul eder (AİHS m. 26).

Mahkeme önüne gelen başvuruların incelenmesi için üç hâkimden oluşan *Komiteler* oluşturulur. Komite, bir başvuru hakkında daha fazla inceleme yapılması gerekli değilse, oybirliği ile başvurunun kabul edilemez olduğuna veya kayıttan düşürülmesine karar verebilir; bu karar kesindir (AİHS m. 27, 28).

Mahkeme önüne gelen başvuruların incelenmesi için yedi hâkimden oluşan *Daireler* kurulur. Daireler, Komite tarafından hakkında kabul edilmezlik kararı veya kayıttan düşme kararı verilmeyen başvuruların, kabul edilebilir olup olmadığını incelemek ve esaslan karar vermekle görevlidir (AİHS m. 29).

Mahkeme bünyesinde ayrıca on yedi hâkimden oluşan *Büyük Daire* görev yapmaktadır. Büyük Daire, Mahkeme Başkanı, Başkan Yardımcıları, Daire Başkanları ve Mahkeme İçtüzüğüne göre seçilecek diğer hâkimlerden oluşur (AİHS m. 27). Sözleşmenin ve eki protokollerin yorumlanmasında ciddi bir sorun çıkarsa, Dairenin çözümü Mahkeme'nin daha önce verdiği bir kararla bağdaşmayacaksa, tarafların itirazda bulunmaması kaydıyla, Daire yargılama yetkisini hükümden önceki herhangi bir aşamada Büyük Daireye bırakabilir (AİHS m. 30) ya da taraflardan biri benzer sebeplerle yargılamanın büyük daire tarafından yapılmasını isteyebilir (AİHS m. 43). Ayrıca bir sözleşmecî devletin, başka bir sözleşmecî devletin Sözleşmeyi ve eki protokolleri ihlal ettiği iddiasıyla yapacağı başvurular da Büyük Daire tarafından incelenir (AİHS m. 31, m. 33).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Resmî Web Sitesi (<http://www.echr.coe.int>)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvuru ve İnceleme

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Eki Protokollerin sözleşmecî devletlerden biri tarafından ihlal edilmesi nedeniyle zarar gören gerçek kişiler, hükümet dışı kuruluşlar ve kişi grupları, Mahkemeye başvuruda bulunabilirler. Sözleşme gereğince, devletler, bu hakkın etkin bir şekilde kullanılmasına engel olmamalıdır.

Kişilerin mahkemeye başvuru yapabilmeleri için iç hukuk yollarını tüketmiş olmaları gerekmektedir. Buna göre, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine (AİHS'ye) Ek 15 No'lu Protokol, iç hukuk yollarının tüketilmesi çerçevesinde alınan iç hukukta nihai karardan sonra Mahkemeye başvuruda bulunmak için süre sınırını 6 aydan 4 aya indirmektedir. Bu yeni 4 aylık süre sınırı 1 Şubat 2022'de yürürlüğe girmiştir. Bu zaman sınırı yalnızca 1 Şubat 2022'de veya sonrasında iç hukuktaki nihai karara ilişkin başvurular için geçerli olacaktır.

Mahkemenin yargılama (resmî) dilleri İngilizce ve Fransızca olmasına rağmen, kişiler başvurularını sözleşmecî devletlerin dillerinden herhangi biri ile yapabilirler (İç Tüzük m. 34, I ve II).

Mahkeme kendisine yapılan başvuruyu kabul edilebilir bulursa, öncelikle başvuruda bulunan taraf ile şikâyet olunan devlet arasında, insan haklarına saygı esastan hareketle, *dostane çözüm sürecinin* başlatılmasına ve yürütülmesine yardımcı olur. Dostane çözüm süreci başarıyla sonuçlanırsa, Mahkeme varılan çözümle sınırlı, kısa açıklama içeren bir karar vererek başvuruyu kayıttan düşürür (AİHS m. 38-39).

Dostane çözüme varılamazsa, başvurunun esası hakkında inceleme yapılır. Mahkeme, başvuru hakkındaki incelemesini, kural olarak dosya üzerinden (duruşmasız) yürütür. Bununla beraber, duruşma yapılmasına karar verilen hallerde duruşmalar herkese açıktır.

İnceleme sonucunda, Sözleşme veya Eki Protokollerin ihlal edildiği sonucuna varılırsa ve sözleşmecî devletin iç hukukunda bu ihlal tam olarak telafi edilemiyorsa, Mahkeme, gerektiğinde hakkaniyete uygun bir tazminata hükmederek, başvuruda bulunan tarafın zararlarının giderilmesine hükmedebilir (AİHS m. 41).

Sözleşmecı devletler, taraf oldukları davalarda Mahkemenin kesinleşmiş kararlarına uymayı taahhüt ederler. Mahkemenin kesinleşmiş kararı, kararın uygulanmasını denetleyecek olan Bakanlar Komitesine gönderilir (AIHS m. 46). Bakanlar Komitesi sözleşmecı devletlerden, mahkeme kararının yerine getirilip getirilmediği konusunda bilgi isteme yetkisine sahiptir.

Öğrenme Çıktısı

5 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yapısını ve işleyişini açıklayabilme

Araştır 5

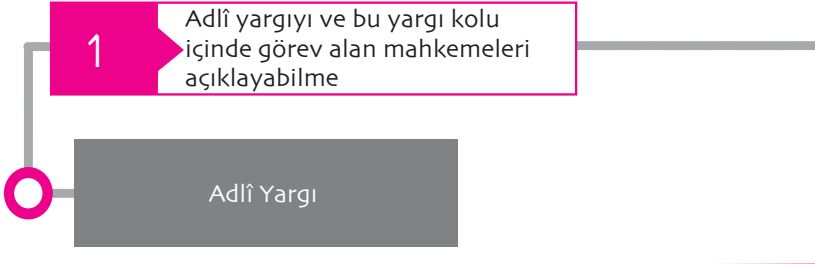
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine kimler başvurabilirler?

İlişkilendir

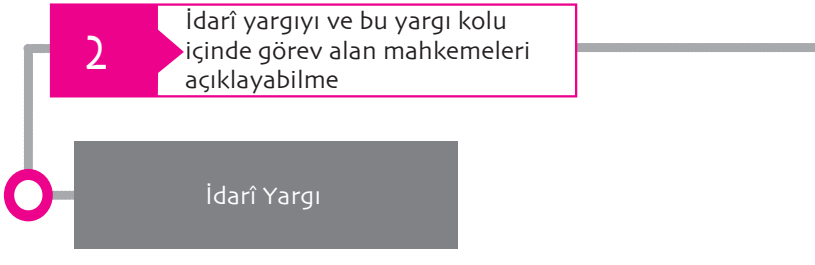
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin organlarının görevleri hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olabilmek için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin resmî web sitesini (<http://www.echr.coe.int>) inceleyiniz.

Anlat/Paylaş

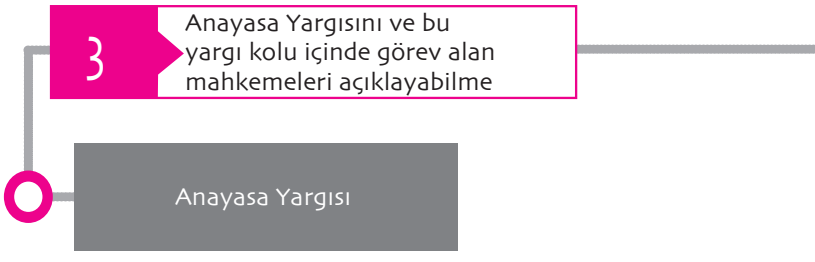
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, kendisine yapılan başvuruyu kabul edilebilir bulursa, başvuruda bulunan taraf ile şikâyet olunan devlet arasında hangi süreç başlar, anlatınız.

Adli yargı olağan ve genel yargı koludur. Adli yargıda mahkemeler üç derecelidir: ilk derece mahkemeleri, bölge adliye mahkemeleri ve Yargıtay. İlk derece mahkemeleri hukuk mahkemeleri ve ceza mahkemeleri olarak ikiye ayrılır. İlk derece hukuk mahkemeleri, genel mahkemeler ve özel mahkemeler olarak ikiye ayrılır. Genel hukuk mahkemeleri sulh hukuk ve asliye hukuk mahkemesidir; özel hukuk mahkemeleri ise asliye ticaret mahkemesi, aile mahkemesi, tüketici mahkemesi, icra mahkemesi, iş mahkemesi, fikri ve sınai haklar hukuk mahkemesi ve kadastro mahkemesidir. İlk derece ceza mahkemeleri asliye ceza ve ağır ceza mahkemeleridir. Ayrıca yürütülen soruşturmalarda hâkim tarafından verilmesi gerekli kararları almak, işleri yapmak ve bunlara karşı yapılan itirazları incelemek amacıyla sulh ceza hâkimliği kurulmuştur. Özel ceza mahkemeleri ise çocuk mahkemesi, trafik mahkemesi, fikri ve sınai haklar ceza mahkemesidir. Bölge adliye mahkemeleri ilk derece mahkemelerince verilen kararların istinaf incelemesini yapar, Yargıtay ise, bölge adliye mahkemelerince ve bazı hallerde ilk derece mahkemelerince verilen kararların temyiz incelemesini yapar.

İdarî yargı kolu da üç derecelidir: İlk derece mahkemeler, idare mahkemeleri ve vergi mahkemeleridir. İkinci derece mahkemeler bölge idare mahkemeleridir. İdari yargıdaki en üst mahkeme ise Danıştay'dır. Bölge idare mahkemelerinin görevleri, idare ve vergi mahkemeleri kararlarına karşı yapılan istinaf başvurularını inceleyip karara bağlamak, yargı çevresindeki idare ve vergi mahkemeleri arasında çıkan görev ve yetki uyuşmazlıklarını kesin karara bağlamak ve diğer kanunlarla verilen görevleri yerine getirmektir. Danıştay ise, idare mahkemeleri ve bölge idare mahkemelerince verilen hüküm ve diğer kararların temyiz incelemesini yapar. Danıştay, aynı zamanda, kanun tasarıları, kamu hizmetlerinin yürütülmesine ilişkin imtiyaz sözleşmeleri hakkında görüş bildirmek, tüzük tasarılarını incelemek, idarî uyuşmazlıkları çözmek ve kanunla gösterilen diğer işleri yapmakla da görevlidir.

Anayasa yargısında görevli mahkeme Anayasa Mahkemesidir. Anayasa mahkemesinin asli görevi kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ve diğer bazı yasama işlemlerinin Anayasa'ya uygunluğunu denetlemektir. Bunun yanında Cumhurbaşkanı veya bakanlar ya da yüksek yargı organlarının üyeleri gibi bazı kişileri, görevleri ile ilgili suçlardan dolayı yüce divan sıfatıyla yargılamak, siyasi partilerin kapatılması davaları hakkında karar vermek gibi başka görevleri de vardır.

4

Diğer yargı kolları içinde görev alan mahkemeleri açıklayabilme

Diğer Yargı Kolları

Diğer yargı kolları mali yargı ve uyuşmazlık yargısıdır:

- Mali yargıda görevli organ Sayıştay'dır. Sayıştay, merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kamu idareleri ile sosyal güvenlik kurumlarının bütün gelir ve giderleri ile mallarını, Türkiye Büyük Millet Meclisi adına denetlemek ve ayrıca sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamakla görevlidir.
- Uyuşmazlık yargısı ise farklı yargı kolları arasında ortaya çıkan yargı yolu uyuşmazlıklarını gidermek amacıyla teşkil edilen yargı koludur. Adli ve idari yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözmekle görevli ve yetkili yüksek yargı merci Uyuşmazlık Mahkemesidir. Ancak diğer yargı mercileri ile Anayasa Mahkemesi arasındaki görev uyuşmazlıklarında, Anayasa Mahkemesi'nin kararı esas alınır.

5

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yapısını ve işleyişini açıklayabilme

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yargısı

“İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Sözleşme” ile güvence altına alınan hak ve özgürlüklerin korunabilmesi için kurulan mahkeme; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesidir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, sözleşmeciler devletlerin sayısına eşit sayıda hâkimden oluşmaktadır. Mahkemede görev alan hâkimler, mahkemeye geldikleri devlet adına değil, kendi adlarına katılırlar. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin organları Genel Kurul, Komiteler, Daireler ve Büyük Dairedir. Sözleşme ve Eki Protokollerin sözleşmeciler devletlerden biri tarafından ihlal edilmesi nedeniyle zarar gören gerçek kişiler, hükümet dışı kuruluşlar ve kişi grupları, Mahkemeye başvurabilirler. Kişiler, Mahkemeye, ancak iç hukuk yollarını tükettikten sonra başvurabilirler. Mahkeme, inceleme sonucunda Sözleşme veya Eki Protokollerin ihlal edildiği sonucuna varırsa, gerektiğinde hakkaniyete uygun bir tazminata hükmederek, başvuruda bulunan tarafın zararlarının giderilmesini sağlar.

1 Aşağıdakilerden hangi adli yargı kolunda görevli mahkemelerden biri **değildir**?

- A. Bölge adliye mahkemesi
- B. Çocuk mahkemesi
- C. Tüketici mahkemesi
- D. Vergi mahkemesi
- E. Yargıtay

2 Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin Anayasa'ya aykırı olması nedeniyle açılan iptal davasına aşağıdaki mahkemelerden hangisinde bakılır?

- A. Danıştay
- B. Anayasa Mahkemesi
- C. Uyuşmazlık Mahkemesi
- D. Yargıtay
- E. Bölge İdare Mahkemesi

3 Aşağıdakilerden hangi adli yargı kolunda yer alan hukuk mahkemelerinden biri **değildir**?

- A. Asliye ticaret mahkemesi
- B. Tüketici mahkemesi
- C. Trafik mahkemesi
- D. Sulh hukuk mahkemesi
- E. Aile mahkemesi

4 Aşağıdakilerden hangisi idari yargı kolundaki en üst mahkemedir?

- A. Anayasa Mahkemesi
- B. Uyuşmazlık Mahkemesi
- C. Danıştay
- D. Yargıtay
- E. Sayıştay

5 Aşağıdakilerden hangisi adli yargı kolundaki özel hukuk mahkemelerinden biridir?

- A. İcra mahkemesi
- B. Çocuk mahkemesi
- C. Sulh hukuk mahkemesi
- D. İdare mahkemesi
- E. Vergi mahkemesi

6 Her türlü idari eylem ve işlemler ile idarenin sorumlu olduğu diğer sebeplerin yol açtığı vücut bütünlüğünün kısmen veya tamamen yitirilmesine yahut kişinin ölümüne bağlı maddi ve manevi zararların tazminine ilişkin davalara aşağıdaki mahkemelerden hangisinde bakılır?

- A. Bölge adliye mahkemesi
- B. İdare Mahkemesi
- C. Danıştay
- D. Bölge idare mahkemesi
- E. Asliye hukuk mahkemesi

7 Aşağıdakilerden hangisi, birden fazla hâkimden oluşan ve heyet halinde çalışan toplu mahkemelerden biri **değildir**?

- A. Ağır ceza mahkemesi
- B. İdare mahkemesi
- C. Bölge adliye mahkemesi
- D. Asliye hukuk mahkemesi
- E. Danıştay

8 Aşağıdakilerden hangisi adli ve idari yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözmekle görevli ve yetkili yüksek yargı merciidir?

- A. Anayasa mahkemesi
- B. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
- C. Yargıtay
- D. Danıştay
- E. Uyuşmazlık Mahkemesi

9 İdari yargı kolunda, birden fazla idare veya vergi mahkemesi kurulduğu takdirde, bu mahkemeler arasındaki işbölümü aşağıdaki mercilerden hangisi tarafından belirlenir?

- A. Danıştay
- B. Adalet Bakanlığı
- C. Hakimler ve Savcılar Kurulu
- D. Uyuşmazlık Mahkemesi
- E. Yargıtay

10 Aşağıdakilerden hangisi Anayasa Mahkemesi'nin görevlerinden biri **değildir**?

- A. Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapmak
- B. Gönderilen kanun tasarıları ve teklifleri hakkında görüş bildirmek
- C. Siyasi partilerin devlet yardımından yoksun bırakılmasına ilişkin davaları karara bağlamak
- D. Mahkeme üyeleri arasından Uyuşmazlık Mahkemesi başkanı ve başkanvekilini seçmek
- E. Temel hak ve hürriyetlerin ihlali nedeniyle yapılan bireysel başvuruları karara bağlamak

1. D

Yanıtınız yanlış ise “Adli Yargı ve İdari Yargı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

2. B

Yanıtınız yanlış ise “Anayasa Yargısı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

3. C

Yanıtınız yanlış ise “Adli Yargı” ve “Hukuk Mahkemeleri” ve “Ceza Mahkemeleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

4. C

Yanıtınız yanlış ise “İdari Yargı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

5. A

Yanıtınız yanlış ise “Adli Yargı”, “Hukuk Mahkemeleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

6. B

Yanıtınız yanlış ise “Adli Yargı” ve “Hukuk Mahkemeleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

7. D

Yanıtınız yanlış ise “Hukuk Mahkemeleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

8. E

Yanıtınız yanlış ise “Uyuşmazlık Yargısı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

9. C

Yanıtınız yanlış ise “İdari Yargı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

10. B

Yanıtınız yanlış ise “Anayasa Yargısı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

4

Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

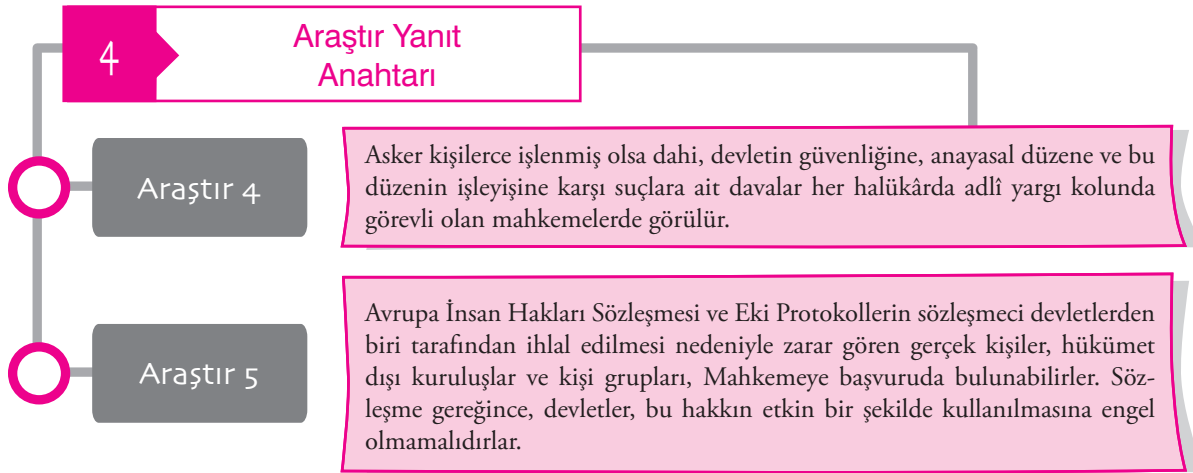
5235 sayılı Adli Yargı Teşkilat Kanunu’nun 33. maddesine göre, bölge adliye mahkemelerinin asli görevi, adli yargı ilk derece mahkemelerince (örneğin, asliye hukuk, sulh hukuk veya özel mahkemeler) verilen ve kesin hüküm teşkil etmeyen hüküm ve kararlara karşı yapılan istinaf başvurularını incelemek ve karara bağlamak ve kanunlarla verilen diğer görevleri gerçekleştirmektir. İstinaf, ilk derece mahkemesi kararlarının hem vakia tespitlerinin doğru olup olmadığı hem de hukuka uygun olup olmadığı yönünden incelenmesine imkân sağlayan bir hukuki çaredir.

Araştır 2

Danıştay’ın karar organları; daireler, Danıştay Genel Kurulu, İdarî İşler Kurulu, İdarî Dava Daireleri Kurulu, Vergi Dava Daireleri Kurulu, İçtihatları Birleştirme Kurulu, Başkanlar Kurulu, Başkanlık Kurulu, Yüksek Disiplin Kurulu ve Disiplin Kuruludur.

Araştır 3

Anayasa’ya uygunluk denetimi üç şekilde gerçekleştirilebilir: Soyut norm denetimi, somut norm denetimi ve Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru. Soyut norm denetiminde, Cumhurbaşkanı, iktidar ve ana muhalefet partisi Meclis grupları ile Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az beşte biri tutarındaki üye tarafından, Anayasa’ya aykırı olduğu düşünülen kanun hükmünün iptali için, kanunun Resmî Gazete’de yayınlanmasından itibaren altmış gün içinde, doğrudan Anayasa Mahkemesi’nde iptal davası açılır. Somut norm denetimi, görülmekte olan (derdest) bir davada, davaya bakan mahkemece uygulanacak kanun hükümlerinin Anayasa’ya aykırı görülmesi veya taraflardan birinin bunu ileri sürmesi halinde, davaya bakan mahkemenin, itiraz yoluyla Anayasa Mahkemesi’ne başvurusu üzerine yapılan denetimdir. Bireysel başvuru ise (Anayasa şikâyeti de denir), Anayasa’da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiğini iddia eden kişilerin Anayasa Mahkemesi’ne bireysel olarak başvurumalarıdır.

Kaynakça

- Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi İnsan Hakları Hukuku Projesi Resmî Web Sitesi, (2011). (<http://ihami.anadolu.edu.tr/>).
- Aydın, U. (2014). Temel Hukuk Dersleri. 6. Baskı. Eskişehir.
- Duran, L. “Türkiye’de Anayasa Yargısının İşlevi ve Konumu”, Anayasa Yargısı Dergisi, C. 1, Y. 1984, s. 57-87.
- Gözler, K. Hukukun Temel Kavramları. (14., Baskı. Ekin Basım Yayın, Bursa, 2016).
- Gözler, K. (2003). İdare Hukuku-C. I. Bursa.
- Hanağası, E., Özekes, M. (2013). Yargı Örgütü ve Tebligat Hukuku, Eskişehir.
- Özekes, M. (2014). Temel Hukuk Bilgisi. 5. Baskı. Ankara.
- Yıldırım, T., (2010). İdari Yargı, 2. Baskı. İstanbul.

İnternet Kaynakları

- Yargıtay Başkanlığı Resmî Web Sitesi: <http://www.yargitay.gov.tr/>
- Danıştay Başkanlığı Resmî Web Sitesi: <http://www.danistay.gov.tr/>
- Anayasa Mahkemesi Resmî Web Sitesi: <http://www.anayasa.gov.tr/>
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Resmî Web Sitesi: <http://www.echr.coe.int>